

Evocació del meu Avi. Record de Roland Barthes

2008-05-16 06:29:36

Cada família té el seu propi patrimoni fotogràfic. Parlem d'un caramull de fotos, amb més o menys ordre: cronològicament o temàtica... o sense cap altre afany catalogador que el de restar enmagatzemades unes damunt d'unes altres dins unes caixes de sabates o de galetes. Tot aquest aixovar fotogràfic dóna a les famílies la llicència, —talment com els títols certificats—, de tenir una memòria documentada que els ajudi a explicar-se davant de la resta de societat. Tothom té fotografies de familiars, dels fills, de les novies anteriors a totes les altres anteriors, dels amics que un dia vàrem deixar penjats per uns de nous i més simpàtics.... Cal dir doncs que tots aquest arxius fotogràfics que es conserven a cada casa pertanyen a una esfera ultralocal. Ens parlen de noms i de cognoms pròpis i també de pobles i llogarets.

Aquestes fotografies tenen un fort sentit documental —en el sentit de dir: «aquest sóc jo i aquestos són els meus» o també «aquest dia vàrem fer aquesta activitat o vàrem anar a...» D'altra banda, ens serveixen per mapificar les societats, per veure-les i reconèixer-les a través de les imatges. Mapificar vol dir llavors: cada individu viu en un lloc geogràfic determinat i es desplaça a uns llocs determinats; en conseqüència les fotografies d'aquests rastres esdevenen autèntics mapes etnogràfics d'una forta precisió. Ens serveixen per saber-ne com eren les vides quotidianes de tal i tal persona en aquella contrada.

En aquesta línia el present article té un doble sentit. Primer: recordar *La Cámara Lúcida* (Barcelona, [Paidós](#), 1989) del genial [Roland Barthes](#). Segon: Fer una aportació a la memòria familiar, a les narracions particulars, a través d'una fotografia on apareix el meu avi Ramon.

Cal dir, abans de tot, que la imatge que presento, en certa mesura és força especial. Un cop, quan jo estava finalitzant els estudis de secundària (BUP), un veí del poble de la meua mare, Sant Mateu del Maestrat, que viu a Barcelona i treballava en uns grans magatzems, va oferir-nos a preu de liquidació uns quants exemplars del llibre: *Veure el País Valencià*. (Barcelona, [Destino](#), 1983). Un llibre amb textos de [Joan Fuster](#) i fotografies de Raimon Camprubí. Jo ara, en tinc un exemplar a ca meua, un altre els meus pares, no sé si per casa deuen haver-hi més exemplars a les calaixeres dels armaris. Quan tinc alguna tarda força ociosa i sense res en especial agafo aquest llibre i repasso els textos de'n Fuster, examino les fotografies dels llocs per on va passar Camprubí per tal de presentar les referències escrites de'n Fuster. Aquí rau la importància de tot plegat: que un familiar meu, amb la imatge meu avi matern apareix publicada en un llibre amb caràcter catalogador. El llibre, per descomptat!, es va comprar perquè es troba la fotografia del meu avi Ramon impresa per a la posteritat del món editorial.

De fet, no em deixa de semblar curiós que hi aparega en un llibre d'aquesta mena, és a dir; una obra que intenta donar una visió global sobre què representa i quines són les persones que poblaven el País

Valencià, el d'aquella època. El meu avi Ramon, però, no era un gran llaurador, ni un home massa influent en el poble. Era un entre tants. Un home que es trobava allà, davant de la càmera de Camprubí. La meva mare explica el fet, tal i com el seu germà li contà a ella, i tal i com el meu avi li havia explicat al meu oncle. Sembla ser que el meu avi Ramon es trobava amb quatre amics corals més en una de les taules que el desaparegut Bar La Vela tenia a la Plaça Major del poble. Feien la partida de cartes d'abans de marxar a dinar. Fins allà sembla ser que es va presentar el fotògraf Camprubí, acompanyat o sol és una fet que desconec. Conta la meva mare que els va demanar si els podia retratar, els jugadors de cartes se'l miren amb admiració i una mica de desinterès alhora: retratar-se? sense anar mudats? —crec jo, que deuriem pensar. Camprubí els va dir que els volia fotografiar com si ell no hi fos allà. Així va esdevenir.

Roland Barthes a la primera meitat del seu llibre *La Càmera Lúcida*, fa una reflexió al voltant de la fotografia. On presenta dos bons conceptes que tenen una aplicació directa sobre l'observació dels documents fotogràfics. Són la idea de *Studium* i de *Punctum*.

«[...] l'*studium*, que no vol dir, o almenys no de forma immediata, "l'estudi", sinó l'aplicació a una cosa, el gust per algú, una mena de dedicació general, amb un cert afany, però sense cap agudeses especial. [...] Aquest segon element que ve a pertorbar l'*studium* l'anomenaré *punctum*; donat que *punctum* és també: punxada, foradet, petita taca, petit tall i, també casualitat. El *punctum* d'una foto és aquest atzar que en ella mateixa em traspua (també però, que em llastima, que em punxa). (Barthes, pàg. 65)»

Definits aquests dos conceptes podem veure com a *La Càmera Lúcida*, l'autor ens dóna aquestes dues eines que ens permetran establir-nos com subjectes davant dels arxius fotogràfics. La primera part del llibre és una teorització sobre el que Barthes creu que és la fotografia, els valors culturals, les diferències amb altres medis socials de consum: per exemple diu que el cinema és per veure'l acompanyat i les fotografies per veure-les a l'intimitat... per valorar els prejudicis socials que han envoltat la història de la fotografia. També parla dels creadors de les fotografies, dels consumidors de les fotografies i, en certa mesura, ens apropa molts dels plantejaments que ja [Guy Debord](#) teoritzà a *La Societat de l'Espectacle* (1967). La segona part del llibre de Barthes és una aproximació als plantejaments de la primera part del llibre, agafant però, com a exemple, una fotografia seva i personal, on apareix la seva mare quan era petita fotografiada dins d'un hivernacle. La imatge però, no apareix mai a les pàgines del llibre. Resta en el plànol d'allò que és privat.

Jo decideixo fer intercedir la fotografia que Joan Fuster va escollir per il·lustrar-nos sobre els pobladors de Sant Mateu del Maestrat; aquest fet també em permet recordar records de la meva família. Per una altra banda faig com Barthes a la segona part del llibre, agafo una fotografia meua, pròpia, per tal de fer volar el meu subjectivisme i lligar-ho amb els conceptes exposats a la primera part del llibre *La Càmera Lúcida*.

A priori, el tema escollit no deixa de ser conegut dins de la imatgeria de l'art modern: [Els jugadors de Cartes](#). Com Cézanne trobem una partida de cartes. Totalment enmarcada, amb una simetria perfecta dels personatges... A la fotografia de Sant Mateu trobem un tractament molt bo dels plànols: un primer pla desenfocat, on hi ha un personatge que surt d'esquenes i un segon pla, on surten els personatges que interessaven a Camprubí totalment enfocats contra un fons altre cop desenfocat. Podríem dir, aprofitant a Barthes, que l'*studium* és correcte. Com si fossin les ales d'una papallona conservada entres dos vidres, els personatges viuen dins d'aquesta foto. El meu avi, de forma privilegiada surt al mig de la imatge. Suposo que això també va afavorir el prestigi que aquesta foto va agafar per a la meua mare. Recentment l'he digitalitzat i, gràcies als procediments actuals, la meua mare té a casa una còpia en paper fotogràfic de laboratori de la fotografia del seu pare. Com si el llibre no existís i com si la foto tornés

un altre cop al plànol d'allò que és íntim, propi i ultralocal.

Suposo que el meu avi, hauria pujat dels horts que tenia a tocar del poble. Ja ho sabeu, els horts a tocar de la població i el secà a continuació dels horts, generalment. És bona la saó de la terra molla dels horts. A mig matí ja pujava cap a la Plaça Major de la vila. Allà hi ha diversos bars. Un d'ells era el Bar La Vela. Era el recer de la majoria d'avis del poble. Actualment si us hi arribeu, no el trobareu pas, li han canviat el nom i és un bar exclusivament del jovent. Al bar La Vela, el meu avi sabia que hi trobaria segurament els seus companys de taula. La meva mare m'ha facilitat dos noms dels que s'enrecorda: el senyor de les ulleres de pasta es deia Mingo, de Domingo... un dels sants patrons del poble. Un altre l'anomenaven Vidal de llinatge.

L'*studium* de la fotografia és perfecte, ús heu adonat amb la centralitat de les cartes al mig de la taula? senzillament es troben allà gairebé immaculades. Ens trobem davant d'una partida de [guinyot](#), es juga per parelles i a les comarques de les terres de l'Ebre i Castelló es considerat gairebé un joc nacional. El meu avi, no hi juga en aquest cas, diu la meva mare que sovint es plaïa observant. Un *voyeur*. Però per una altra banda nosaltres, els familiars també fem de *voyeurs*, com en un joc de miralls, tothom mira quelcom. Nosaltres, amb la fotografia a la mà observem l'ésser estimat i que ara ja no es troba entre nosaltres. Els documents fotogràfics serveixen per testificar una i una altra volta una presència que ja no hi és.

Un cop realitzada una visió general de qualsevol imatge fotogràfica passem a un altre estadi de l'observació. Els ulls comencen a centrar-se en detalls que colpegen els sentits. Tornant a Barthes: el *punctum* com allò que ens pertorba. Crec que sincerament cada persona troba uns detalls concrets que li interessin. De què depèn aquesta selecció? Segurament hi ha forta influència de les experiències prèvies, del bagatge cultural de cadascú. Les ulleres de pasta, que tenen una contundència ferotge. Li atorguen un caràcter propi a Mingo. Mostrant-li la imatge a la meva companya Dàcil, prèviament explicant-li els conceptes d'*studium* i *punctum*, em va assenyalar el seu *punctum*. Ella va fixar-se en els plecs de la camisa del meu avi Ramon. Barthes creu en canvi, que el *punctum* és quelcom inconscient, aliè a qualsevol experiència prèvia. Així ho exposa quan, també ell, es fixa en el coll de la camisa del xiquet que Lewis H. Hine havia fotografiat (Barthes, pàg. 98). Entenc que Barthes cerqui una perspectiva més a prop de les pulsions i per això digui que el *punctum* es relaciona amb un pensament essencial, a priori; és a dir lliure de l'herència de la mirada. Però certament, si pensem en les fotografies que ens agraden, trobarem que són aquelles imatges les que més ens agraden les que més ens deixen pensar, les que més ens evoquen i que fins i tot ens apropen a un determinat estat de xoc.

Una de les coses més evidents que també vull destacar de la fotografia del meu avi a Sant Mateu és de la seva forta realitat. Veig la fotografia i penso en la seva existència, en la vida del meu avi i la meva àvia en aquest poble agrícola del Maestrat. En com es varen conèixer, en les seves converses... en el caminar i feinejar quotidià de tots dos pel poble i pels camps. En l'arribada de la meva mare, la seva filla, del meu oncle. En les disputes familiars, en el canvi d'una casa a una altra ubicada en un carrer més gran i ample, que per altra banda és la que jo he conegut... en la llum d'intensitat variable que s'estén pels racons de la casa. I mentre el meu avi acaba de veure la partida de guinyot al bar, la meva àvia enllesteix el dinar, per ventura un platet humil d'escudella.

Rellegeixo tot que porto dit i a tall d'epíleg penso en un llibre de lectura ràpida d'un bon escriptor: [Todo son preguntas](#) de Juan José Millàs (Barcelona, Ediciones Península, 2005). En aquest recull Millàs tracta 31 fotografies trobades al diari [El País](#). Són fotografies que han servit per documentar les diverses notícies pel diari. Millàs parla de fotografies menys íntimes que les del meu avi observant una partida de cartes o la de la mare de Barthes a l'hivernacle. En tot cas els textos de Millàs ens serveixen per fixar-nos, per enéssim cop, el fet que és igual d'important el llenguatge verbal tant com el no verbal. També una lectura d'aquest recull ens ajuda a entendre com en una fotografia qualsevol hi ha molt de *punctum* i *studium*, però també moltes coses que són filtrades a través de la mirada cultural de cada lector, en aquest cas el lector és Millàs que ens *explica* cada imatge. El meu avi continua assegut a la cadireta de la terrassa del bar La Vela. Obro i tanco les pàgines del llibre de Joan Fuster i el meu avi Ramon continua allà, a la pàgina 37 del llibre. Torno a Barthes i li dono la raó: «*el noema de la Foto és precisament que això ha estat* (Barthes, pàg. 172)». No puc deslliurar-me del posat encuriós del meu avi observant la partida. Després s'aixeca i tot acomiadant-se dels companys, gira el primer carrer cap a l'esquerra i va baixant baixant fins a ca seva. El seu món que jo sempre evocaré.